

Kontrastivna proučavanja glagola vizuelne percepcije u srpskom i slovenačkom jeziku

Желько Марковић. *Глаголи визуелне перцепције у српском и словеначком језику: контрастивна семантичко-синтаксичка анализа* [Електронски извор]. Нови Сад: Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет, 2023, 214 стр. [доступно на: <https://digitalna.ff.uns.ac.rs/sadrzaj/2023/978-86-6065-777-2>].

ABSTRACT: Takherboucht Ana, *Contrastive Research on Verbs of Visual Perception in Serbian and Slovenian*, "Poznańskie Studia Slawistyczne" 27. Poznań 2024. Wydawnictwo "Poznańskie Studia Polonistyczne," Adam Mickiewicz University, Poznań, pp. 329–345. ISSN 2084-3011.

The paper is a review that examines the semantic and syntactic analysis of verbs of visual perception in standard Serbian and standard Slovenian presented by Željko Marković in the monograph entitled *Verbs of Visual Perception in Serbian and Slovenian: A Contrastive Semantic-Syntactic Analysis*. The monograph was published in 2023 by the Faculty of Philosophy, University of Novi Sad, Serbia. The study investigates the semantic and syntactic properties of verbs of visual perception in Serbian and Slovenian from the perspective of contrastive linguistics. The author introduces the situation analysis of the perception act, which determines the properties relevant to the semantic description of this lexical-semantic field of the verbs, and also investigates their predicate-argument structure.

KEYWORDS: semantics; syntax; verbs of visual perception; Serbian; Slovenian

Lekseme koje se odnose na čulnu percepciju, uz to i glagolske, zauzimaju važno mesto u lingvističkim istraživanjima s obzirom na činjenicu da pripadaju osnovnom leksičkom fondu jezika, a označavaju fiziološke i psihičke procese i mehanizme od suštinskog značaja za čovekovo funkcionisanje. U okviru hijerarhije čulnih modaliteta primat se daje čulu vida (v. Viberg, 1984; Sweetser, 1990; Апресян, 1995) kao najpouzdanijem, a prvi radovi o glagolima vizuelne percepcije počinju se javljati krajem 60-ih i početkom 70-ih godina prošloga veka prvenstveno u anglosaksonskoj i nemačkoj lingvistici (v. Gruber, 1967; Bülow, 1970; Rogers, 1971, 1972, 1974; Scovel, 1971 itd.). Ova problematika će kasnije postati tema i u okviru drugih jezika, a autori će interesovanje proširiti i na glagole ostalih čulnih modaliteta, metodološki aparat razraditi, što će dovesti do značajnih rezultata u ovom području. Razlog za dublje proučavanje perceptivnih glagola jeste i njihova polisemantičnost, tj. mogućnost da od izvornog značenja razviju jedno ili više novih značenja (Гортан-Премк, 2004, 38). Ana Vježbicka (Wierzbicka 2006, 104) navodi da su VIDETI i ČUTI univerzalni semantički primitivi i da nemaju telesni karakter, već mentalni, što potvrđuju brojne kulture u čijim se jezicima očituje veza između viđenja i znanja, odnosno percepcije i kognicije.

Godine 2023. u elektronskom obliku objavljena je monografija Željka Markovića pod naslovom *Glagoli vizuelne percepcije u srpskom i slovenačkom jeziku: kontrastivna semantičko-sintaksička analiza* u izdanju Filozofskog fakulteta u Novom Sadu. Knjiga predstavlja rezultat autorovog višegodišnjeg istraživanja ovog leksičko-semantičkog polja glagola u srpskom i slovenačkom jeziku. Sastoji se od uvoda, analize i zaključka, tj. poglavlja *Uvod, Srpski i slovenački glagoli vizuelne percepcije* i *Zaključak*, koja su podeljena na odgovarajuća potpoglavlja¹. Monografiju prate sažetak na engleskom jeziku i popis literature, u okviru kojeg se osim citirane literature nalazi i lista korišćenih rečnika i izvora.

U uvodnom poglavlju autor jasno definiše predmet studije navodeći da u analizu uključuje isključivo prototipična značenja vizuelnih glagola, tj. ona njihova značenja koja ostaju u čisto čulnom domenu, dok

1 Pojedina potpoglavlja su u osnovi objavljena u okviru autorovih pojedinačnih naučnoistraživačkih radova, što je u knjizi naznačeno u napomenama.

metaforičke ekstenzije ne razmatra. Prvo potpoglavlje uvoda *Pregled literature*, posvećeno prikazu radova o glagolima vizuelne, pa i čulne percepcije uopšte u srpskoj i slovenačkoj lingvistici, pokazuje autorovo odlično poznavanje lingvističke produkcije. U srpskoj se lingvistici ovo leksičko-semantičko polje glagola razmatra iz sinhrona i dijahrone perspektive, dosta je i kontrastivnih istraživanja, pri čemu mu se pristupa i iz aspekta kognitivne lingvistike, dok je u slovenačkoj lingvistici ono gotovo neproučeno. Perceptivni glagoli su u manjoj meri zahvaćeni u okviru nekog drugog tematskog konteksta, a iz perspektive kontrastivne lingvistike postoji jedan rad u kojem se analiziraju glagoli *videti* i *gledati* u ruskom i slovenačkom jeziku.

U potpoglavlju *Teorijsko-metodološke osnove semantičke i sintaksičke analize* Ž. Marković detaljno i precizno prikazuje metodološke postupke kojima će se služiti. Kao istraživačko sredstvo za situacionu analizu perceptivnog akta poslužio mu je model analize inspirisan pristupom Zbignjeva Grenja (Greñ, 1994), koji najpre podrazumeva sastavljanje mreže međujezičkih ekvivalenata na osnovu ekscerpirane građe, potom utvrđivanje semantičkih obeležja glagola, tj. unutrašnju semantičku analizu, te utvrđivanje argumenata koji se javljaju u predikatsko-argumenatskim strukturama ispitivanih glagola, odnosno spoljašnju semantičku analizu. Mreža glagola izrađena je na osnovu podataka iz Rečnika Maticе srpske i Rečnika SANU, kao i Rečnika slovenačkog književnog jezika, a semantička i sintaksička analiza sprovedena je na korpusu književnih tekstova od 50-ih god. XX veka pa nadalje sa ciljem da se što vernije predstavi stanje u savremenom srpskom i slovenačkom jeziku, međutim u slučaju nedostatka primera neophodno je bilo koristiti i dopunski materijal, kao što su elektronski korpusi, prevodna književnost, primeri pronađeni na internetu ili u rečnicima, a nekada i samostalno konstruisani primeri. U vezi s navedenim ciljem autor vrši selekciju glagola te iz analize izostavlja one koji nisu karakteristični za savremeni srpski i slovenački jezik, poput izrazito arhaičnih glagola i dijalektizama. Važan segment ove studije predstavlja analiza obeležja situacionih temporalnih struktura vizuelnih glagola, na osnovu kojih autor određuje situacione tipove koje dati glagoli reprezentuju. Postavke o situacionim tipovima, nedovoljno poznate srpskoj lingvistici, autor razrađuje oslanjajući se na studiju Karlote Smit (Smith, 1991), dok se

u terminološkom pogledu vodi rešenjima Janeza Orešnika (1994), koji se bavi aspektualnošću u slovenačkom jeziku, a pojam situacionog predikata elaborira u skladu s postavkama Džona Barvajza i Džona Perija (Barrwise, Perry, 1983).

Kako Ž. Marković navodi u knjizi, rečenicom se uvek iskazuje ne-kakva situacija, a s obzirom na karakteristike razvojnog toka svaka se situacija može predstaviti kao temporalna struktura koju definiše ograničeni broj distinktivnih obeležja, na osnovu kojih se situacije klasifikuju u nekoliko osnovnih situacionih tipova – *stanje* (statične i homogene situacije koje traju izvesno duže ili kraće vreme, ali nisu podeljene na etape), *neteličko događanje* (dinamičke trajne situacije bez konkretnog cilja, nakon čijeg prestanka ne dolazi do nekog rezultata ili prelaska u neko stanje; sadrže unutrašnje etape, ali su one međusobno slične), *teličko događanje* (dinamičke i trajne situacije koje imaju prirodan završetak i rezultat; sadrže različite unutrašnje etape), *netelički događaj* (dinamičke trenutne situacije bez etapa i neposrednih posledica) i *telički događaj* (dinamičke trenutne situacije bez etapa, ali s posledicama, tj. promenom stanja). Od navedenih osnovnih situacionih tipova mogu se proizvesti *pomerani* (nastaju pomeranjem fokusa aspektualnog značenja, što se ostvaruje leksičkim sredstvima kao što su prefiksi i fazni glagoli) i *derivirani* situacioni tipovi (sastoje se iz više primeraka nekog osnovnog situacionog tipa, što se najčešće ostvaruje adverbijalima ili drugim morfološkim sredstvima), koji se dalje mogu podeliti na *učestala netelička događanja* i *habitualna stanja*.

U narednom potpoglavlju uvodnog dela autor detaljno opisuje argumenatske uloge koje izdvaja u predikatnom okviru glagola vizuelne percepcije i komentariše različita terminološka rešenja koja se javljaju u stranoj lingvističkoj literaturi. Prvi je *percipijent* (primalac podražaja), čija se semantička uloga u zavisnosti od značenja glagola može bliže odrediti kao *agentivni percipijent* (*perceptivni agens*), kod kojeg postoji svesno i voljno opažanje, ili *eksperijentalni percipijent* (*eksperijent*), kojem se percepcija dešava i on neintencionalno opaža², pa se i glagoli mogu

2 Kako i sam autor primećuje, vizuelna percepcija nije autonomni sistem, već skup složenih fizioloških i psihičkih procesa, te se ne može reći da je eksperijentalni percipijent pasivan i da ni najmanje ne utiče na proces opažanja, što

podeliti na agentivne i eksperijentalne. Argument prisutan na dubinskom nivou jeste *organ opažanja*. Njegova eksplikacija na površinskom planu podrazumeva i obaveznu kvalifikaciju. Argument u ulozi *objekta percepcije* javlja se u predikatnom okviru i obuhvata širu kategoriju pacijensa; u ulozi objekta percepcije mogu se javiti entiteti, grupe entiteta (u srpskom i slovenačkom iskazani u bespredložkom akuzativu, a u slovenačkom i bespredložkom genitivu uz negirane glagole) ili situacije (iskazane dopunskom rečenicom³ ili glagolskom i deverbativnom imenicom⁴). Tu je još i *spacijalni determinator*, koji predstavlja argument u predikatnom okviru ukoliko se javlja kao distinktivni element u određenju situacionog predikata jer ako to nije, svrstava se u satelite. Na osnovu značenja koja pokrivaju, autor izdvaja nekoliko grupa spacijalnog determinatora: *početna tačka* (najčešće se izražava konstrukcijama *iz* + N_{gen} u oba jezika i *iza* + N_{gen} / *izza* + N_{gen}), *krajnja tačka* (npr. *u* + N_{acc} / *v* + N_{acc}, *na* + N_{acc} u oba jezika), *percipirani prostor* (*u* + N_{acc} / *v* + N_{acc}), *direktiv* (*prema*, *k(a)* + N_{dat} / *proti*, *k* + N_{dat}, *oko* + N_{gen} / *okoli* + N_{gen} i dr.), *transitiv* (*kroz* + N_{acc} / *skoz(i)* + N_{acc}, *preko* + N_{gen} / *čez* + N_{acc} i dr.) i *distributiv* (*po* + N_{loc} u oba jezika i dr.).

Posebno potpoglavlje uvodnog odeljka pod naslovom *Perceptivni „flip-glagoli” i „flip-konstrukcije”* tiče se specifične grupe glagola i konstrukcija koje se odlikuju odsustvom podatka o percipijentu u rečničnoj strukturi i stavljanjem objekta percepcije u prvi plan, pri čemu su i percipijent i perceptivni akt samo presuponirani pa dolazi do tzv. izokrenutog ili flip efekta, po čemu su ovi glagoli i dobili naziv flip glagoli (*flip perception verbs*) (Rogers, 1972, 1974), ali se u literaturi nazivaju još i *kopulativnim glagolima* (*copulative verbs*) (Viberg, 1984), *pasivnim perceptivnim glagolima* (*passive perception verbs*) (Leech, 1987) itd. Iako ih

pokazuje da ovakva podela ne odgovara vanjezičkoj realnosti. Magdalena Zavislavska (Zawisławska, 2000, 305) navodi da se o percepciji može govoriti tek onda kada percipijent i analitički obradi informacije koje je čulnim putem primio.

3 U ovoj knjizi autor se ne bavi rečeničnim dopunama glagola vizuelne percepcije, ali ih obrađuje u Марковић, 2014.

4 Glagolskim imenicama smatraju se imenice izvedene sufiksima *-nje*, *-će*, *(-je)*, koje zadržavaju sva značenja glagola pa i neka obeležja kao što je vid, dok su deverbativne ili deverbalne imenice nastale od glagolskih osnova (v. Стевановић, 1986; Клајн, 2003).

neki autori ne smatraju perceptivnima, npr. Gžesjak (Grzesiak, 1983, 53–54), koji ih naziva *opisni glagoli (czasowniki opisowe)*, oni su veoma često razmatrani u okviru polja perceptivnih glagola. Primer takvog glagola u srpskom jeziku jeste *izgledati*, kojem u slovenačkom odgovara veza *biti videti*, pored razgovornog *izgledati*. Marković deli Gžesjakovo mišljenje, dodajući da bi se situacija dodatno zakomplikovala ako bi se i ovi glagoli smatrali perceptivnima jer oni samo referišu o nekoj osobini objekta percepcije, ne označavaju sam perceptivni akt. U tom slučaju bi se i inventar glagola proširio i glagolima tipa *svetlucati, svetleti, blistati* itd., kojima bi se mogli dodati i mnogi drugi glagoli čija semantika implicira presuponirani perceptivni akt. Poseban flip efekat ostvaruje se perceptivnim glagolom s morfemom *se*, tj. u refleksivnom pasivu, dok je u slovenačkom prisutniji infinitiv perceptivnog glagola s impersonalnim oblikom glagola *biti*.

Drugo poglavlje studije pod naslovom *Srpski i slovenački glagoli vizuelne percepcije* predstavlja analitički deo knjige i razmatra semantiku i sintaksu glagola vizuelne percepcije u srpskom i slovenačkom na način već detaljno objašnjen u uvodnom delu. Glagoli vizuelne percepcije su podeljeni na eksperijentalne i agentivne s obzirom na semantičku ulogu percipijenta, te su i potpoglavlja ovoga poglavlja tako naslovljena – *Eksperijentalni glagoli vizuelne percepcije* i *Agentivni glagoli vizuelne percepcije*.

U potpoglavlju posvećenom analizi eksperijentalnih glagola vizuelne percepcije autor najpre analizira glagol **videti** u oba jezika, za koji izdvaja pet semantičko-sintaksičkih realizacija⁵. Glagol *videti*₁ i njegov istovetni slovenački ekvivalent odlikuje nereferencijalna upotreba, tj. njime se izražava urođena sposobnost opažanja putem čula vida, te autor ovo značenje određuje kao dispozitivno, na šta upućuje i nepostojanje objekta percepcije u predikatskoj strukturi, a ovaj glagol će se pojavljivati u generičkim iskazima koji upućuju na urođenu sposobnost vrste. Značenje dispozicije koje se tiče pojedinca moguće je samo ako se implicira odsustvo vizuelne sposobnosti u nekom

5 Šesta realizacija je obrađena u delu analize posvećene agentivnim glagolima vizuelne percepcije.

vremenskom odsečku, a različiti adverbijali koji se javljaju uz glagol *videti*₁ mogu modifikovati njegovo značenje ukazivanjem na kvalitet perceptivnog akta. Situacioni tip glagola *videti*₁ Marković označava kao stanje, ali navodi da može biti i pomenen ako se uz njega upotrebi priloški oblik *sve/vedno* u kombinaciji s komparativom priloga *dobro* ili *loše/slabo* ili pak udvajanjem priloga (*sve bolje (i bolje) / sve slabije (i slabije)*), gde se situacija interpretira kao dinamična, budući da je reč o priloškoj konstrukciji kontinuirane progresivnosti odnosno regresivnosti. Realizacija *videti*₂ spada u situacioni tip stanja i ovim se glagolom u oba jezika izražava aktualizovano opažanje, ne dispozicija, a objekat percepcije se ne pojavljuje u argumenatskoj strukturi, iako je kontekstom impliciran. Uglavnom se uz njega javljaju specijalni determinatori tipa početne tačke, a moguće je i prisustvo modifikatora koji ukazuju na kvalitet percepcije (*odavde loše vidimo*). Realizacija *videti*₃ u oba je jezika po svojoj temporalnoj strukturi stanje. Objekat u slučaju ovog glagola nije impliciran, već se upućuje na relacije koje se tiču percipijentovog vizuelnog polja kao celine. Javlja se i specijalni determinator, kojim se mogu iskazivati različite vrste relacija, a o njima Marković detaljno piše ukazujući i na specifičnosti koje ova dva jezika pokazuju i svoje zaključke ilustruje adekvatno selektovanim primerima. Realizacija glagola *videti*₄ razlikuje se od ostalih po tome što se u predikatskoj strukturi kao njegov desni argument javlja objekat iskazan nominalnom frazom u slobodnom akuzativu, a situacije iskazane ovim glagolom statične su te je reč o situacionom tipu stanja, međutim, moguće je proizvesti pomereni situacioni tip ako se upotrebi konstrukcija *sve/vedno* + komparativ priloga, te se dobija neteličko događanje. Ako se pak odgovarajućim adverbijalom ukazuje na redovno ostvarivanje perceptivnog akta, ovaj glagol nastupa i u deriviranom situacionom tipu habitualnog stanja. Za realizaciju značenja glagola *videti*₅ kao teličkog događaja u oba su jezika od važnosti izrazi kojima se upućuje na trenutnost ostvarenja situacije ili javljanje srpskog glagola *videti* u aoristu, jer u suprotnom može biti teško razlučiti da li glagol *videti* označava radnju koja traje duže vreme ili pak onu koja se izvršila u trenutku. Kako u slovenačkom mogućnosti za upotrebu aorista nema, uglavnom se u prevodu koriste drugi ekvivalenti koji bi uputili na trenutnost perceptivnog akta, poput glagola *zagledati*, što pokazuju

primeri koje je autor pronašao u korpusu. Ova se realizacija može javiti i u deriviranom tipu habitualnog stanja.

Glagol **vidati: videvati** autor svrstava u derivirani situacioni tip habitualnog stanja, što bi značilo da se situacija iskazana ovim glagolima sastoji od više primeraka situacije iskazane glagolom *videti*, a u predikatnom okviru ovih glagola obavezno se javlja objekt percepcije iskazan bespredložkim akuzativom.

Glagol **ugledati** referiše o situaciji trenutnog vizuelnog opažanja, podudara se s *videti*, i obavezno u predikatnom okviru sadrži objekat percepcije, ali za razliku od *videti*, ovome glagolu nisu potrebni adverbijali koji bi ukazivali na trenutnost perceptivnog akta jer njegov semantički sadržaj sadrži komponentu [- trajno], premda se često javljaju. To je glagol teličkog događaja kojem odgovara više glagola u slovenačkom – **zagledati, ugledati, uzreti, zazreti** – od kojih se najčešće javlja *zagledati*. Marković detaljno prikazuje tipove situacija označene glagolom *ugledati*, koje uključuju promene u prostornim relacijama između percipijenta i objekta percepcije, što omogućava ulazak entiteta u ulozbi objekta percepcije u percipijentovo vizuelno polje (v. i Марковић 2013), a ukazuje i na greške u prevodu.

Srpski glagol **nazreti** glagol je teličkog događaja, ali se on od prethodno pomenutih glagola razlikuje po tome što sadrži semantičku komponentu [+ umanjen kvalitet percepcije], kao i njegov imperfektivni korelat **nazirati**, koji je glagol stanja. U slovenačkom jeziku ne mogu se pronaći glagoli koji bi se u potpunosti podudarali s glagolima *nazreti* i *nazirati*, ali autor analizira glagole **zaslutiti** i **slutiti** kao moguće približne ekvivalente budući da se javljaju u prevodu, međutim, njihovo je značenje pre svega vezano za premoniciju i podudara se sa srpskim *slutiti*, *naslutiti*. Upotrebljeni u perceptivnom smislu, navodi autor, oni nose posebnu ekspresivnu obojenost, što nikako nije slučaj sa srpskim *nazreti* i *nazirati*. Perceptivno značenje je za ove slovenačke glagole periferno pa se mogu odnositi na različite tipove percepcije, ne samo vizuelnu, a nije uvek ni jasno upućuju li na percepciju ili ne. Glagoli **razaznati** i **razabrati** dele s *nazreti* isti tip temporalne strukture, sadrže komponentu umanjenog kvaliteta percepcije, tj. označavaju perceptivni akt realizovan u uslovima otežane vidljivosti objekta percepcije, ali su veoma slični i u sintaksičkom pogledu, a u slovenačkom im odgovaraju glagoli **razločiti**, **razbrati**.

Odstupanje od glagola *nazreti/nazirati* sastoji se u tome što ovi glagoli perceptivni akt mogu okvalifikovati i pozitivno, pa se uz njih tada javljaju adverbijali poput *jasno, dobro* i sl., koji s *nazreti* nisu kompatibilni⁶, a mogu upućivati i na auditivni i olfaktorni modalitet, dok je upotreba *nazreti* s ovim značenjem retka i supstandardna. Autor opisuje semantičke i sintaksičke odlike i njihovih vidskih parnjaka **razaznavati, razabirati: razločevati, razbirati**, koji su oznaka stanja, pri čemu upućuje i na pomerene situacione tipove koji se u oba jezika mogu proizvesti upotrebom različitih leksičkih sredstava.

Glagoli **primetiti, opaziti, spaziti, zapaziti, uočiti: zaznati, opaziti, zapaziti** glagoli su teličkog događaja koji se, s izuzetkom srpskog glagola *spaziti*, mogu odnositi i na druge čulne modalitete. Glagoli *uočiti* i *zapaziti* izdvajaju se po semantičkom obeležju veće pobuđenosti percipijentove pažnje. Imperfektivni parovi ovih glagola **primećivati, opažati, zapažati, uočavati: zaznavati, opažati, zapažati** (od kojih *spažati* nije u aktivnoj upotrebi) svrstavaju se u situacioni tip stanja, ali mogu predstavljati i derivirani situacioni tip habitualnog stanja ako upućuju na situacije koje se ponavljaju.

Analitičko potpoglavlje o agentivnim glagolima autor započinje analizom njihovog centralnog predstavnika u oba jezika – **gledati**, za koji izdvaja četiri semantičko-sintaksičke realizacije. *Gledati*₁ je glagol neteličkog događanja i odlikuje se odsustvom desnih argumenata u predikatsko-argumenatskoj strukturi. Glagol *gledati*₂ deli istu temporalnu strukturu s *gledati*₁, ali on uvek u predikatsko-argumenatskom okviru sadrži argument objekta percepcije u slobodnom akuzativu, pri čemu se uz njega veoma često javljaju i adverbijali koji kvalifikuju akt gledanja ili ukazuju na stav percipijenta prema objektu percepcije, a situacioni tip ovog glagola može biti deriviran u habitualno stanje ako adverbijalni izrazi upotrebljeni uz njega upućuju na to da se perceptivna aktivnost odvija redovno. Glagol *gledati*₃ označava perceptivnu

6 Iako se slažemo s Markovićevom konstatacijom o nekompatibilnosti glagola *nazreti* i adverbijala koji ukazuju na pozitivno okvalifikovan perceptivni doživljaj, retki primeri iz beletristike mogu ilustrovati i ovakvu njegovu upotrebu: ... *i uskoro sam bio u stanju da jasno nazrem pod crnom maskom lice svog napadača...* (Д. Киш (1969). *Баума, неео*. Београд: Издавачко предузеће Просвета, стр. 207–208).

aktivnost koja predstavlja teličko događanje, gde je objekt percepcije događanje koje ima konvencionalno određen početak i završetak (utakmica, film, predstava i sl.), a i u slučaju ove realizacije glagola *gledati* može se izvesti situacioni tip habitualnog stanja ili učestalog neteličkog događanja. Glagol *gledati*₄ je glagol neteličkog događanja, a odlikuje ga obavezno prisustvo desnog argumenta u ulozi spacijalnog determinatora izraženog različitim predložko-padežnim konstrukcijama, koje Marković takođe detaljno elaborira u nastavku analize ove realizacije glagola *gledati*, odnoseći se pritom i kritički prema literaturi. Autor ukazuje i na frekventnost konstrukcija koje se javljaju uz analizirani glagol u obama jezicima. Kao slovenački ekvivalent srpskog glagola *gledati*₄, javlja se i *ozirati se*₂, koji je s njim semantički i sintaksički podudaran.

Slovenački glagol *zreti* ekvivalentan je glagolu *gledati*, ali je u rečnicima označen kao knjiški oblik, a Markovićeva je zapažanje da je ovaj glagol dosta redak u izvornim slovenačkim tekstovima, ali se vrlo često javlja u prevodima. On se realizuje kao glagol neteličkog događanja, a u poziciji desnog argumenta ima dopunu u vidu spacijalnog determinatora, te odgovara slovenačkom i srpskom glagolu *gledati*₄. Može se javiti i kao glagol neteličkog događanja s dopunom u bespredložkom akuzativu, a izuzetno retko i kao glagol teličkog događanja.

Za glagol *pogledati*, koji postoji u oba jezika, Marković određuje tri semantičke realizacije. Glagol *pogledati*₁ svrstava u netelički i telički događaj, a uz njega je kao desni argument prisutan i objekat percepcije izražen slobodnim akuzativom. Perceptivni akt izražen glagolom *pogledati* može biti okvalifikovan upotrebom različitih adverbijala, a Marković naglašava i komunikativno značenje ovog glagola, pogotovo kad se njime izražava recipročna vizuelna radnja. Situacioni tip glagola *pogledati*₂ u srpskom i slovenačkom jeste teličko događanje, a u slovenačkom je ovaj glagol često praćen refleksivnom morfemom *si*. Kod *pogledati*₃ u oba se jezika kao desni argument javlja spacijalni determinator iskazan predložkim ili priloškim adverbijalom. Prema temporalnoj strukturi ovaj glagol je telički ili netelički događaj, a uz neke adverbijale i teličko događanje. Kao prevodni ekvivalent *pogledati*₃ u slovenačkom se javlja i *ozreti se*₂. Glagoli *pogledati* (*pogledavati*, *pogledivati*): *pogledovati* (*pogledavati*), *ozirati se* prema svojstvima temporalne strukture predstavljaju učestala netelička događanja. Njima se ukazuje na percipijentovo ponavljano

usmeravanje pogleda na objekt percepcije. Predikatni okvir glagola *pogledati* i *pogledovati* sadrži desni argument u ulozi objekta percepcije ako su ovi glagoli derivirani od *pogledati₁* , i u ulozi spacijalnog determinatora ako su derivirani od *pogledati₃* . Kao ekvivalent srpskog *pogledati* u slovenačkom se javlja i *ozirati se₃* .

Glagol **videti** se javlja i kao glagol teličkog događanja u realizaciji *videti₆* i odgovara glagolima *gledati₃* i *pogledati₂* . U predikatnom okviru ovog glagola ulogu objekta percepcije ima događanje s konvencionalno utvrđenim početkom i završetkom (utakmica, predstava, film i sl.). Upotreba *videti* s ovakvom semantičkom i sintaksičkom realizacijom prisutna je u publicističkim tekstovima.

Srpski glagol **odgledati** ima isti tip objekta percepcije kao i *videti₆* , *gledati₃* , *pogledati₂* . Reč je o egresivnom glagolu koji označava okončanje perceptivne aktivnosti i potpuno obuhvatanje objekta percepcije. Marković zapaža da ovaj glagol nije zabeležen u RMS, a beleži i retke prime-re njegove neobične upotrebe kada se odnosi na osobu⁷.

Autor razmatra glagole koji u svom semantičkom sadržaju imaju komponentu povišenog stepena percipijentove pažnje, od kojih najpre izdvaja aspektualne parove **zagledati** (događaj, najverovatnije telički) i **zaglédati** (učestalo neteličko događanje) u srpskom jeziku. Njihov predikatni okvir podrazumeva desni argument, najčešće u ulozi objekta percepcije. Ovi glagoli nemaju slovenačke ekvivalente, a najbliži su im glagoli, koje autor i nalazi u prevodu, *ogledovati (si)* , *zazreti se* , *zastrmeti se* , *pogledovati* . Sledeći su glagoli **posmatrati** , **promatrati** : **opazovati** – glagoli neteličkog događanja, koji uz sebe vezuju desni argument u ulozi objekta percepcije iskazan bespredložkim akuzativom. Od glagola *gledati* razlikuju se po semantičkoj komponenti povišenog stepena percipijentove pažnje, što ukazuje na mentalni karakter perceptivne aktivnosti iskazane ovim glagolima, premda u nekim slučajevima ona može biti rezultat emocionalne angažovanosti percipijenta. Ako ukazuju na radnju koja se više puta ponavlja u relativno dužem vremenskom odsečku, njima se iskazuju derivirani situacioni tip habitualnog stanja. Slovenački glagoli **ogledovati (si, se)** i **ogledati**

7 Jedan takav primer upotrebe zabeležen je i u Samardžić, 2018, 134.

(*si*, *se*) imaju četiri semantičke realizacije. Realizacija *ogledovati*₁ neteličko je događanje i u predikatsko-argumenatskoj strukturi ovaj glagol karakteriše obavezno prisustvo argumenta u ulozi objekta percepcije iskazanog u bespredloškom akuzativu. Njegov semantički sadržaj se donekle poklapa sa sadržajem glagola *opazovati*, ali mu je manje svojstvena mentalna komponenta. Na srpski se često prevodi glagolom *posmatrati*. Njegov vidski parnjak *ogledati*₁ najčešće je oznaka teličkog događaja, a nekada i teličkog događanja. U srpskom mu odgovaraju *pogledati*₁ i *osmotriti*. Realizacija *ogledovati*₂ podudara se s *ogledovati*₁ po temporalnoj i predikatsko-argumenatskoj strukturi, a po semantičkom sadržaju sa srpskim glagolom *razgledati*. Realizacija *ogledati*₂ oznaka je teličkog događanja i podudara se sa srpskim glagolom *ràzgledati*. Glagol *ogledovati*₃ obavezno nastupa s morfemom *si* i oznaka je teličkog događanja, a može se javiti i kao glagol neteličkog događanja ili habitualnog stanja. Nastupa s desnim argumentom u ulozi objekta percepcije koji predstavlja neko događanje poput filma, utakmice, predstave itd., pa je podudaran s glagolom *gledati*₃. Glagol *ogledati*₄ deli sa svojim vidskim parom isti tip objekta i oznaka je teličkog događanja označenog kao zaokruženog. Realizacije *ogledovati*₄ i *ogledati*₄ odlikuje obavezno prisustvo refleksivnog *se*, dakle percipijent je istovremeno i objekt percepcije. Glagoli koji im odgovaraju u srpskom jeziku jesu *oglédati se* i *ògledati se*. Glagoli ***razgledati***, ***ràzgledati***: ***ogledovati***, ***ogledati*** – od kojih su imperfektivni glagoli oznaka neteličkog događanja, a perfektivni teličkog događanja – u predikatsko-argumenatskoj strukturi sadrže argument u ulozi objekta percepcije iskazan slobodnim akuzativom. U slučaju glagola ***pregledati***, ***prègledati***: ***pregledovati***, ***pregledati*** imperfektivni srpski i slovenački glagoli oznake su neteličkog događanja, s obaveznim argumentom u ulozi objekta percepcije, a u njihovom semantičkom sadržaju prisutna je komponenta sistematičnosti u ostvarivanju perceptivne radnje, dok su njihovi perfektivni parovi oznake teličkog događanja. Srpski glagol ***osmotriti*** (glagol teličkog događaja) kao ekvivalent u slovenačkom najčešće ima *ogledati si*, iako mu je prema semantičkim odlikama bliži glagol *premotriti* (koji izlazi iz upotrebe), a Markovičeva analiza pokazuje da se njegov perfektivni parnjak ***osmatrati*** (glagol neteličkog događanja) na slovenački uglavnom prevodi glagolom *opazovati*. I ove glagole odlikuje semantička komponenta povišene percipijentove pažnje, a Marković

ukazuje i na razlike između *osmatrati* i *posmatrati*, koje se prevashodno tiču tipa objekata koji se pojavljuju u njihovom predikatnom okviru. Glagol **motriti** postoji u oba jezika i oznaka je neteličkog događanja s komponentom povišene percipijentove pažnje, koja je, kako navodi autor, kod ovog glagola najizraženija. Njegov predikatni okvir može biti bez desnog argumenta ili s argumentom u ulozi objekta percepcije. Razlike u odnosu na *osmatrati* vezane su takođe prvenstveno za tip objekta. Kao korelati srpskog *motriti* u slovenačkom se javljaju još i *opazovati* i *gledati*. Glagoli **zàgledati se: zagledati se, zazreti se, zamakniti se** oznaka su pomenog situacionog tipa, čemu doprinosi prefiks *za-*, sadrže semantičku komponentu intenziteta perceptivne aktivnosti i u predikatnom okviru imaju argument u ulozi spacijalnog determinatora, a njihovi vidski parovi **zaglédati se: zagledovati se** glagoli su učestalog neteličkog događanja i imaju iste rekcijske dopune kao i njihovi perfektivni korelati.

Glagoli **osvrnuti se, obazreti se: ozreti se₁** glagoli su neteličkog događaja kada nema desnog argumenta u predikatsko-argumenatskoj strukturi i teličkog događaja kad se kao desni argument javi spacijalni determinator, a njihovi imperfektivni korelati **osvrutati se, obazirati se: ozirati se₁** učestala su netelička događanja s istom predikatsko-argumenatskom strukturom kao i njihovi vidski parovi. Svi ovi glagoli referišu o perceptivnoj aktivnosti koja podrazumeva pokretanje percipijentove glave ili čitavog dela tela u smeru suprotnom od usmerenosti svoje ose, a glagolima **viriti: kukati, škiliti** (netelička događanja), uz koje se u poziciji desnog argumenta javlja spacijalni determinator, označena je percipijentova specifična pozicija i namera. Autor analizira i derivate srpskog glagola *viriti* kao i njegove slovenačke korelate s prikazom njihovih situacionih tipova i spacijalnih determinatora koji se javljaju u poziciji desnog argumenta u predikatnom okviru.

Agentivni glagoli koji nose obeležje specifičnog načina percipijentovog usmeravanja pogleda, njegovog izraza lica ili stepena otvorenosti očnih kapaka (v. Filipović, 2004; Марковић, 2015), ali se razlikuju s obzirom na subjektivnu ocenu perceptivnog akta jesu **zuriti** (ukazuje na nepomičnost percipijentovog pogleda, fiksiranost na jednu tačku perceptivnog polja i njegov bezizražajan izraz lica) i njegov slovenački ekvivalent **strmeti** (asocijacije na izraz lica nisu toliko izražene, ali jeste ukočenost pogleda), zatim i **piljiti** (kojim se ističe percipijentova

mentalna angažovanost jer, kako navodi Marković, objekat percepcije pobuđuje njegovu pažnju, sa čime se slažemo i smatramo da je kod ovog glagola neopravdano izdvajanje komponente odsutnosti odnosno pasivnosti, što nalazimo u nekim radovima (v. Filipović, 2004, 222; Црњак, 1999–2001, 335). Kao njegovi slovenački ekvivalenti javljaju se **bolščati** i **strmeti**. U ovu grupu ekspresivnih glagola ulazi i **buljiti**, koji postoji u oba jezika, a odlikuje se istaknutom komponentom većeg stepena otvorenosti očnih kapaka od uobičajenog, a potom i srpski glagoli **blenuti** i **zijati** (izrazito pejorativno konotirani sa semantičkom komponentom percipijentovog tupog izraza lica, kojima u slovenačkom najviše odgovara glagol *zijati*). Autor se dalje bavi srpskim glagolima **zverati** (denotira perceptivnu radnju pri čijem se ostvarenju pogled brzo usmerava na različite strane, a ukazuje na percipijentov nemiran, izgubljen ili uplašen izraz lica te nastupa kao glagol učestalog neteličkog događanja i nema svog slovenačkog ekvivalenta ili je ekvivalentan glagolima *buljiti*, *blenuti*, *zijati*) i **čkiljiti** (*škiljiti*) (označava perceptivnu radnju manjeg stepena otvorenosti očnih kapaka od uobičajenog, te ovakva perceptivna aktivnost često podrazumeva i veću usredsređenost percipijenta, a u slovenačkom nema svog prevodnog ekvivalenta). Sve navedene glagole odlikuju ista temporalna struktura (oznaka su neteličkog događanja) i rekcijske dopune (kao tipična dopuna izdvaja se konstrukcija *u/v + N_{acc}*, ali se mogu javiti i bez desnog argumenta), a upotrebom prefiksa *za-* dobija se pomereni situacioni tip jer se fokus situacije označene nekim od osnovnih glagola pomera na njen početak.

Sativni glagol **nagledati se**, koji figurira u oba jezika, oznaka je teličkog događanja, a uz njega je obavezno prisutan desni argument u ulози objekta percepcije iskazan bespredložkim genitivom. Marković napominje da se radnja označena ovim glagolom u leksikografskim definicijama dovodi u vezu s percipijentovim pozitivnim stavom prema objektu percepcije, ali to nije prihvatljivo, jer on često može označiti perceptivne situacije u kojima je percipijent izložen delovanju negativnih emocija, tj. prizorima koji za njega mogu biti neprijatni.

Zaključak predstavlja sintezu rezultata istraživanja, gde autor sažima zaključke u celinu i predstavlja relevantna saznanja do kojih je došao tokom analize.

Knjiga Željka Markovića o srpskim i slovenačkim glagolima vizuelne percepcije predstavlja najobuhvatniju studiju o ovoj problematici u srpskoj i jedinu u slovenačkoj lingvistici. U dosadašnjim istraživanjima fokus je uglavnom bio na tzv. osnovnim glagolima vizuelne percepcije ili se glagolskim jedinicama iz ovog polja pristupalo u okviru opsežnijih studija posvećenih glagolima čulne percepcije uopšte. Ova knjiga se ističe po metodološkoj koncepciji, utemeljenoj na principima situacione semantike, tj. učenju o situacionim tipovima, zasad u nedovoljnoj meri poznatom srpskoj nauci o jeziku. Autor na pregledan i sistematičan način analizira ovo leksičko-semantičko polje glagola u oba jezika adekvatno primenjujući teorijske i metodološke postavke detaljno izložene u uvodnom poglavlju. Ujedno se kritički odnosi prema dosad objavljenim studijama o ovoj temi, leksikografskim definicijama i prevodnim rešenjima, pružajući na taj način osveženje i doprinos postojećem korpusu znanja. S obzirom na metodološki pristup i rezultate analize ova knjiga predstavlja značajan doprinos nauci o jeziku, prevashodno sintaksi i semantici, ali se njena relevantnost ogleda i u oblastima prevodenja i nastave srpskog i slovenačkog jezika kao stranih.

Literatura

- Barrwise, J., Perry, J. (1983). *Situations and Attitudes*. Cambridge (Mass.) – London: Bradford Books – MIT Press.
- Bülow, E. (1970). *Versuch einer semantischen Faktorenanalyse der verbalen Ausdrücke des Sehens* [Doktorska disertacija]. Bonn: Rheinische Friedrich-Wilhelms-Universität.
- Filipović, S. (2004). *Semantika glagola gledanja u engleskom i srpskom jeziku*. „Прилози проучавању језика”, 35, str. 217–230.
- Greń, Z. (1994). *Semantyka i składnia czasowników oznaczających akty mowy w języku polskim i czeskim*. Warszawa: Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy.
- Gruber, J. (1967). Look and See. „Language”, 43/4, str. 937–947.
- Grzesiak, R. (1983). *Semantyka i składnia czasowników percepcji zmysłowej*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Leech, G. (1987). *Meaning and the English Verb*. London – New York: Longman.
- Orešnik, J. (1994). *Slovenski glagolski vid in univerzalna slovnica*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
- Rogers, A. (1971). *Three Kinds of Physical Perception Verbs*. „Papers from the Seventh Regional Meeting of the Chicago Linguistics and Society”, str. 206–222.

- Rogers, A. (1972). *Another Look at Flip Perception Verbs*. „Papers from the Eighth Regional Meeting of the Chicago Linguistics and Society”, str. 303–315.
- Rogers, A. (1974). *Physical Perception Verbs in English: A Study in Lexical Relatedness* [Doktorska disertacija]. Los Angeles: University of California.
- Samardžić, A. (2018). *Semantičke odlike glagola čulne percepcije u srpskom i rumunskom jeziku*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Scovel, T. (1971). *A Look-See at Some Verbs of Perception*. „Language Learning”, xx/1, str. 75–84.
- Smith, C. (1991). *The parameter of aspect*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.
- Sweetser, E. (1990). *From etymology to pragmatics. Metaphorical and cultural aspects of semantic structure*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Viberg, Å. (1984). *The verbs of perception: A typological study. U: Explanations for language universals*. Ur. B. Butterworth, B. Comrie, Ö. Dahl. Berlin: Mouton de Gruyter, str. 123–162.
- Wierzbicka, A. (2006). *Semantyka. Jednostki elementarne i uniwersalne*. Prev. A. Głaz, K. Korzyk, R. Tokarski. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Zawisławska, M. (2000). *Czasowniki widzenia a predykaty mentalne. U: Studia z semantyki porównawczej. Nazwy barw, nazwy wymiarów, predykaty mentalne, cz. I*. Ur. R. Grzegorzczkowska, K. Waszakowa, Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, str. 305–316.
- Апресян, Ю. Д. (1995). *Интегральное описание языка и системная лексикография*. Москва: Школа „Языки русской культуры”.
- Гортан-Премк, Д. (2004). *Полисемја и организација лексичкој сисџема у српском језику*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Клајн, И. (2003). *Творба речи у савременом српском језику. Друиу гео – Суфиксација и конверзија*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Марковић, Ж. (2013). *Српски глаголи угледати и њеови словеначки еквиваленџии*. „Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду” xxxviii, str. 61–75.
- Марковић, Ж. (2014). *Реченичне дојуне глагола визуелне перцепције у српском и словеначком језику. U: Језици и кулџуре у времену и простору, III*. Ur. S. Gudurić, M. Stefanović, Нови Сад: Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет, str. 505–510.
- Марковић, Ж. (2015). *Експресивни глаголи визуелне перцепције у српском и словеначком језику. U: Српски језик и њеове норме: дијахроно-синхрони аспекти*. Ur. J. Grković-Mejdžor, V. Ružić, Нови Сад: Филозофски факултет у Новом Саду, str. 192–202.
- Стевановић, М. (1986). *Савремени српскохрватски језик (граматички сисџеми и књижевнојезичка норма)*. Београд: Научна књига.
- Црњаk, И. (1999–2001). *Прилои изради семантичко-синтаксичкој речника глагола глагола, ојажања и слушања*, „Прилози проучавању језика”, 30–32, str. 317–343.
- [Aprésân, J. D. (1995). *Integral'noe opisanie âzyka i sistemnaâ leksikografiâ*. Moskva: „Škola Âzyki russkoj kul'tury”.

- Gortan-Premk, D. (2004). *Polisemija i organizacija leksičkog sistema u srpskome jeziku*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Klajn, I. (2003). *Tvorba reči u savremenom srpskom jeziku. Drugi deo – Sufiksacija i konverzija*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Marković, Ž. (2013). *Srpski glagol ugledati i njegovi slovenački ekvivalenti*. „Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu”, XXXVIII/1, str. 61–75.
- Marković, Ž. (2014). *Rečenične dopune glagola vizuelne percepcije u srpskom i slovenačkom jeziku*. U: *Jezici i kulture u vremenu i prostoru*, III. Ur. S. Gudurić, M. Stefanović, Novi Sad: Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski fakultet, str. 505–510.
- Marković, Ž. (2015). *Ekspresivni glagoli vizuelne percepcije u srpskom i slovenačkom jeziku*. U: *Srpski jezik i njegove norme: dijahrono-sinhroni aspekt*. Ur. J. Grković-Mejdžor, V. Ružić, Novi Sad: Filozofski fakultet u Novom Sadu, str. 192–202.
- Stevanović, M. (1986). *Savremeni srpskohrvatski jezik (gramatički sistemi i književnojezička norma)*. Beograd: Naučna knjiga.
- Crnjak, I. (1999–2001). *Prilog izradi semantičko-sintaksičkog rečnika glagola gledanja, opažanja i slušanja*. „Prilozi proučavanju jezika”, 30–32, str. 317–343.]

- ANA TAKHERBOUCHT – assistant professor at the Institute of Slavic Philology, Faculty of Polish and Classical Philology, Adam Mickiewicz University in Poznań. Research interests: comparative linguistics with a particular focus on the semantics and syntax of verbs and cases in Serbian, Croatian, Slovenian and Romanian; lexicology and phraseology of the South Slavic and Eastern Romance languages. Author of the monograph *Semantičke odlike glagola čulne percepcije u srpskom i rumunskom jeziku / Semantic Properties of Verbs of Sensory Perception in Serbian and Romanian* (Poznań: Adam Mickiewicz University Press, 2018) and co-editor of the monographs *Widzę, więc wiem (I See, Therefore I Know)* (Poznań: Adam Mickiewicz University Press, 2020) (co-edited with N. Radaković) and *Od ucha do ucha (From Ear to Ear)* (Poznań: Adam Mickiewicz University Press, 2020) (co-edited with N. Radaković).